

Förord

Bidragen i denna sektion av *TiS* går tillbaka till en arbetsgrupp om 'Naturwissenschaften und Literatur' under konferensen Arbeitstagung der Skandinavistik som genomfördes vid Nordeuropa-Institut, Humboldt-Universität Berlin under sommaren 2007. Som ett led i ett längre arbete kring imaginära topografier och vetenskapliga diskurser i litteraturen som påbörjades under ATDS i Frankfurt så har här skett en förskjutning mot (natur-)vetenskapliga diskurser och deras roll i och för litteraturen. Speciell fokus lades vid speglingar och interaktioner mellan naturvetenskapligt orienterade texter som ändå har en litterär utstrålning å ena sidan och å andra sidan litterära texter, som tar upp och fördjupar en eller flera naturvetenskapliga diskurser, kanske till och med går så långt att deras form skylls naturvetenskapliga paradigmer. Härvid uppstår ett spänningsfält mellan tidiga, exempelvis encyklopediska sådana texter, som speglar naturvetenskapens uppkomst och senare texter som reflekterar utvecklingen inom det som vi skulle kunna kalla den moderna naturvetenskapen. Naturvetenskap definieras här i vidare mening som även innehållande några besläktade vetenskapsformer, exempelvis etnologi och antropologi, medicin, matematik, men fokus ligger ändå på de traditionella naturvetenskaperna (biologi, kemi, fysik) och deras bearbetning, transformation och reflexion i litteraturen.

SABINE ZUBARIK grannar i sitt komparativa bidrag, 'Literature and Quantum Physics, a Synopsis' över hybrida och postmoderna romaner som i sin form använder sig av fysiska interferensrelatio-

ner och andra fenomen ur (kvant)fysiken, exempelvis i Vanderbekes framställning om *Finnegan's Wake*. Detta speglas också i allmänhetens intresse för nyare teorier i en tillgänglig form, exempelvis hos Stephen Hawking, Brian Greene, John Gribbin och Paul Davies. Textens grafiska form och allmänna utformning kan genereras genom att följa vissa vetenskapliga regler eller experiment (Cortázar). Denna avantgardelitteratur återspeglas i en rad länder, och det finns även tydliga exempel från Norden där liknande metoder tillämpas (Madsen). Traditionella narrativa strategier underordnas formexperiment som ändå knyts samman genom reflexioner över den moderna fysikens såkallade obeskrivbarhet (indescribility) och människans livsvillkor som avspeglas genom den splittrade berättarstilen som liknar experiment ur fysikalisk forskning. Hela texten kan ibland få utformningen av kända spektralexperiment.

SIMONE OCHSNER tar ett långt steg tillbaka i tiden med en av de första utförliga beskrivningar som vi har av Norges naturhistoria och geografi, nämligen Erik Pontoppidans *Første forsøg paa Norges naturlige Historie* som publicerades 1752/53 och som hon undersöker i sin artikel 'The Mapping of Knowledge'. Hon påvisar hur Pontoppidan använder sig av olika strategier för att etablera ett område som ansågs vara perifert och löftesrikt på samma gång och vilka krav som ställdes på dåtidens dokumentation, även från en litterär synvinkel. Dock konstaterar hon att religionen har större betydelse än den upplysta vetenskapen för upplägget och framställningen som följer dåtidens epistemologiska och teleologiska standard. Samtidigt var Pontoppidan med sin bakgrund en av de första seriösa vetenskapsutövarna i Norge.

I sin essay „Strindberg, vetenskapen och tecken“ går JAN BALBIERZ in på Strindbergs naturvetenskapliga experiment och deras avspeglning i de dysmorfiska skrifter som Strindberg brottades med. Det är alla slags transformationer, hybrider, monster och naturens nyck som väcker Strindbergs intresse. Ofta är hans be-

skrivningar inte långt från moderna fragmentariska skrivsätt. Det ockulta spelar stor roll i sättet som Strindberg använde sig av naturvetenskaperna i sin alkemistiska period, men ger också formell återklang i utformningen av textfragmenten. Strindberg är utomordentligt intresserad i aktuella tekniska utvecklingsskeden och är redo att kasta sig i djupa vetenskapliga reflexioner, vilket finns dokumenterat i bland andra *En blå bok* och i *Svarta fanor* och i hans manuskript på Kungliga biblioteket. Den ockulta delen i hans författarskap pekar framåt till postmoderna formexperiment i litteraturen.

ANNETTE DOLL undersöker i sin artikel "Det gråa lilla på en fläck – tre stenar och en m² – matematik, fysik och logiska slutsatser i skandinaviska aforismer" hur aforistiken har utvecklats sedan en höjdpunkt kring 1800, där poesi och naturvetenskaper ingick en lyckad förbindelse i författarnas medvetande. Trots aforismens skiftande status i den efterföljande tiden, så kan hon påvisa hur aforistiken ändå ofta uttryckte tidens reflexioner kring naturvetenskap och litteratur i ett ömsesidigt beroende. Kända namn som Kierkegaard, Bull och Boye passerar revy. Den äldre tyska traditionen med spekulativa naturvetenskapliga yttringar (Schelling, Humboldt och Novalis) övergår i den moderna litterära aforismen, som i sin form anknyter till den äldre kunskapstraditionen och leker med matematiskt-naturvetenskapliga tecken och termer till en nyare mera filosofiskt lagd gränsöverskridande form av aforismer som samtidigt diskuterar de egna villkoren.

I naturalismens tidsanda rör sig MATTHIAS LANGHEITER-TUTSCHEK med sitt filosofiska bidrag kring balneologins och den nya kroppskulturens utveckling under naturalismen, med fokus på Wied, Ling och Ibsen. Resonemanget exemplifieras i början dock med en referens till T.C. Boyles roman *The Road to Wellville*, där Dr Kelloggs metoder ironiseras och debatteras. Efter en längre exkursion kring badets historia och funktion med starka rötter i romantikens natursyn och en förändrad syn på människokroppen

och dess tabun påvisar Langheiter-Tutschek intressanta paralleller mellan aktuell forskning och den litterära diskursen, där samhällsanalys, renlighetsdiskurs och synen på samhällets moral som en kroppslig företeelse vävs samman. Genom att förknippa den med den vetenskapliga diskursens historia belyses även Ibsens omdebatterade pjäs *En folkefiende* på ett nytt sätt.

I sitt bidrag om esoteriska strömningar kring 1900 undersöker CHRISTIANE BARZ vilken funktion som tilldelas naturvetenskapen eller åtminstone (pseudo-)vetenskapliga experiment i spiritualismens utformning. Hon påvisar övertygande på vilket sätt naturvetenskapen används som ett autenticitetsskapande och auktoriserande instrument i spiritualismens etablering och mutation, som en bekräftelse av en religiös vetenskapssyn eller en vetenskapligt grundad religion. Barz är medveten om ämnets märkliga underströmningar och följer dessa på ett intrigerande sätt. Hon kommer fram till att spiritualismen egentligen tjänar som en slags filter mellan litteratur och vetenskap i diskursen runt 1900, där olika nya fenomen, strömningar och förfaranden inom exempelvis elektromagnetism och radioaktivitet fortfarande ska vägas mot varandra, och där litterära texter av exempelvis Johannes V. Jensen kommer in. Telepati, uppträdandet av medier under såkallade seanser och andra spiritualistiska fenomen blandas med fynd från moderna naturvetenskapliga upptäckter för att legitimera spiritualismens grundvalar, men fotografier och andra tekniska utvecklingar används också för manipulativa strategier. Dessa har en klar funktion att återskapa religiositet och samtidigt försvara den mot den naturvetenskapliga revolutionen genom att använda sig av densamma.

Den postmoderna ekologiska diskursen inom litteratur och filmatisering undersöks av ULRICH SCHRÖDER i artikeln med fokus på Peter Høegs *Frøken Smillas fornemmelse for sne* (1992) och Bille Augusts filmatisering några år senare som han arbetar med i sin artikel 'Zum Stellenwert des ökologischen Diskurses in Peter Høegs

Roman *Frøken Smillas fornemmelse for sne* (1992) sowie in der Verfilmung von Bille August (1994)'. Ecocriticism har varit ett växande forskningsområde under de senare åren och Schröder kommer fram till att Høegs text medvetet arbetar med och ironiserar över västvärldens strategier att handskas med hoten som ligger i bland andra klimatutvecklingen och miljöförstöring. Han beskriver den ekologiska diskursens rötter och utformning fram till modern tid.

På så sätt återspeglar bidragen ett mångskiftande sätt att ta tillvara den tekniska och naturvetenskapliga förmågan att fokusera den moderna tidens brytningspunkter och hur de erbjuder möjligheter att förnya litteraturens roll och funktion i samspel med naturvetenskapen.

Astrid Surmatz